
Hos skolelegen

FORSIDEBILDET



Foto Anders Beer Wilse (1865 – 1949), Oslo Bymuseum



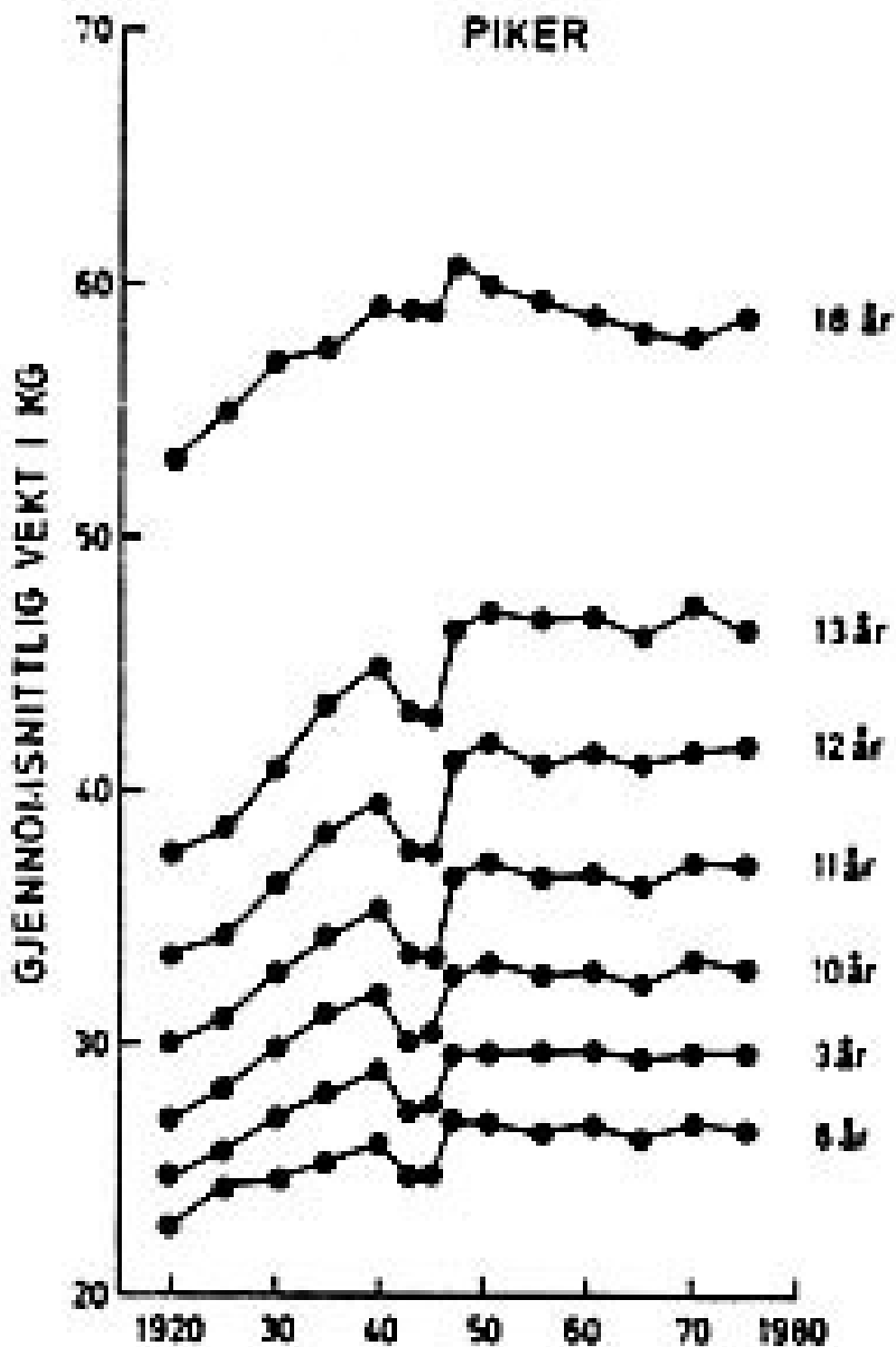
Foto Anders Beer Wilse (1865 – 1949), Oslo Bymuseum

De to fotografiene på Tidsskriftets forside er fra ca. 1930. De er fra Vaterland skole i Oslo og viser kommunens skoleoverlege, dr.med. Carl Schiøtz (1877 – 1938) i ferd med å undersøke skolebarn. Som vi ser, det er helsekontroll som foregår, den delen av skolelegens arbeid som både helsepersonell og folk flest først tenker på når skolehelsetjenesten kommer på tale.

Det er mulig at det også er dette inntrykket av skolehelsetjenesten som først og fremst en instans for summariske og etter dagens oppfatning overfladiske helsekontroller, som har bidratt til at ordningen i våre dager har fått behov for å gis nytt liv. Den gang Carl Schiøtz foretok sine helsekontroller av barn, var det mye som kunne gjøres selv med enkle undersøkelser, både med henblikk på den enkelte elev og for å samle informasjon om vekst, utvikling og folkehelse generelt.

Betydningen av å undersøke barn hadde Schiøtz selv massiv erfaring for, idet hans store arbeid fra 1917 som han tok doktorgraden på i 1918 (1), baserte seg på en studie av hele 10 000 skolebarn. Uoppdaget sykdom kunne bringes under videre utredning og behandling ved slike undersøkelser. Det kunne gis råd om ernæring, personlig hygiene og mange andre temaer hvor på den tid den alminnelige oppmerksomhet og det generelle kunnskapsnivå var annerledes enn i dag.

Dessuten var det fortsatt mye ukjent vedrørende normal vekst og utvikling og hvilke faktorer som hadde innflytelse på dette. Her var tilgangen på et stort antall barn og unge på ulike alderstrinn, slik man hadde innenfor en systemisert skolehelsetjeneste, av uvurderlig betydning. Selv enkle målinger av høyde og vekt kunne fortelle atskillig når antall målinger ble stort nok og tallene kunne sammenliknes over tid.



Figur 1 Vektkurver for skolejenter i Oslo (2)

Skolehelsetjenesten i Oslo har akkumulert betydelige datamengder, og disse er blitt studert fra forskjellige innfallsvinkler opp gjennom årene. Figur 1 er et eksempel: Her sees hvordan vekten for ulike alderstrinn skolejenter endret seg fra 1920-årene til 1970-årene (2). Vi ser umiddelbart to interessante ting: Vekten stiger jevnt og trutt for hver årsklasse. En gjennomsnittlig 13-åring i 1920 og en tilsvarende 13-årig jente i 1970 må antas å ha vært på nokså ulike trinn i sin utvikling, bestemorgenerasjonen mer barn, barnebarnet mer voksent. Det andre vi legger merke til er det markerte bruddet i kurvenes forløp i krigsårene 1940 – 45. Begge observasjonene peker på tilstedeværelsen av ytre,

veksthemmende faktorer som sviktende ernæring, sykdommer i oppveksten og andre potensielt påvirkbare forhold. Kurvene for legemshøyde viser et tilsvarende forløp.

Carl Schiøtz var professor i hygiene og bakteriologi ved Universitetet i Oslo fra 1931 til han selv falt som offer for datidens store svøpe, tuberkulosen, i 1938. Hans lærebok i hygiene var bredt anlagt og la stor vekt på forhold vedrørende vekst og utvikling. Den kom i forskjellige utgaver. Han var fullt oppmerksom på den raske faglige utviklingen på området og en utgave fra 1939, utgitt etter hans død, var utstyrt med løsbladsystem, slik at den kunne oppdateres (3).

Når man leser eldre litteratur fra emneområdet forebyggende medisin, blir det særlig klart hvor nær helseopplysningen må stå den alminnelige kultur og kommunikasjonsform for å nå frem. Forebyggende medisin er ifølge sin natur både normativ og autoritær, i den forstand at den gir faglig begrunnede anbefalinger som mottakerne fortrinnsvis skal følge – kanskje på tross av hva de selv har lyst til eller synes er vesentlig. Da blir formen viktig, den form bl.a. forebyggende undersøkelser og forebyggende kommunikasjon har. Formen må tilpasses formålet med stor innsikt.

Masseundersøkelser av avkledde barn anno rundt 1930, slik som vi ser på bildene, bør f.eks. neppe tjene som noen standard i 2001. Likevel er det høyst sannsynlig at en skolehelsetjeneste tilpasset dagens skolebarn vil kunne ha et like godt potensial for forebygging som på Schiøtz' tid, om enn i en annen form. Sykdommer og problemer er annerledes, men verdien av fortrolig samtale og medisinsk undersøkelse hos kyndig skolehelsepersonell bør ikke undervurderes. Måling av høyde og vekt er fortsatt enkle, men likevel aktuelle undersøkelser, bl.a. som utgangspunkt for rådgivning om ernæring og for å avdekke spiseforstyrrelser.

De to bildene på Tidsskriftets forside er tatt av vår store folkelivsskildrende fotograf Anders Beer Wilse (1865 – 1949), og tilhører Oslo Bymuseum. Wilse blir undertiden beskyldt for å ha arrangert sine motiver, at hans tilsynelatende spontane scener ofte ikke var så spontane likevel. Disse to fotografiene er for så vidt en indikasjon i den retning – koreografien av de ved første øyekast like bildene av jenter og gutter er nesten, men bare nesten perfekt!

ØivindLarsen

LITTERATUR

1. Schiøtz C. En undersøkelse av 10 000 norske skolebarn: særlig med hensyn til vekstforhold. Bergen: John Griegs boktrykkeri, 1917.
2. Falkum E, Larsen Ø. Helseomsorgens vilkår. Oslo: Universitetsforlaget, 1981.
3. Schiøtz C. Lærebok i hygiene. Oslo: Fabritius, 1939.

Publisert: 20. mars 2001. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 4. juni 2026.